

Cholajil 019

GENESIS

Capitulo 4:116-5:32

Kaqak'is utza'm kamik ajil tz'aqat, ri qatijonik chupam ri wuj rech ri Genesis. Tajin kujchoman na chirij ri ukaj cap. rech ri nab'e wuj rech ri ojer Testamento, aretaq xqak'is ri qachaq kanoq, chi ri Juan xutz'ib'aj chupam ri uwuj chi ri uchak ri Caín are itzel taq chak. ¿Jasche chi itzel taq chak? Ah qab'ij chi ri are' xuk'am uloq jun sipanik che ri Dios ri xuk'ut wi chi ri are' jun itzelaj winaq. Chupam we qatijonik kamik, kaqarik ri Caín chi kel b'i cho ri Dios, ri kunuk' b'i jun tinamit ri utasom b'i rib' chirij ri Dios. Xuquje' ri ralk'wal taq ri Caín kaka'n b'i jun tinamit ri itzel taq winaq. Kujtzijon k'u b'i chikij keb' oxib' jastaq chke wa' we ri'. Kasak'ij chupam ri Gen. 4, vers.16-17, je' wa' kub'ij:

16 Xel k'u b'ik ri Cain cho ri Ajawaxel, xek'ol cho ri ulew ri ub'inam Nod, pa releb'al q'ij rech ri Eden. 17 Ri Cain k'ut xok ruk' ri xroqil, xa je' ri' xril uwach jun ral xub'inaj Enoc. Ri Cain xuyik jun tinamit winaq, xukoj ri ub'i ri uk'ajol chirij, Enoc xub'inaj. (Gen. 4:16-17)

Aretaq wa' ri tajin kaka'n ri achijab' pa uq'ijol ri Caín. Sib'alaj kuk'ul ke taq wa' we achijab' ri' kakikoj ri kib'i' xuquje' ri ukab' taq kib'i' chikij taq ri tinamit xuquje' ri b'e taq ri kaka'no. Che taq we q'ij kamik jujun chke taq ri kojonelab' kakikoj ri kib'i' chikij taq ri tijob'al, ri nimaq taq tijob'al xuquje' ri komon ri kaka'n taq chak, kib'i' taq achijab' kikojom chikij. Ri aje' taq achijab' kuk'ul ke taq ub'anik wa' we jastaq ri', e kojonelab' chi man e kojonelab' taj jas ri Caín. Xane' chi' wa' ruk' ri Caín xchapletaj uloq. Xuquje' chi' xchapletaj uloq ri k'aslemal chupam ri nimaq taq tinamit. Ri nimaq taq tinamit aretaq wa' ri ub'anom nimaq taq k'axk'ol chetaq we q'ij kāmik. Kab'ixik chi ri nimaq taq tinamit nojim tajin kak'is uwach, pune' je' ri', ri winaq tajin kakinojisaj ri tinamit, ri kepe pa ronojel k'olib'al. Qila' k'ampe ri vers. 19 rech ri cap. 4 rech ri Genesis, je' wa' kub'ij:

19 Are k'u ri Lamec xk'uli' kuk keb' ixoqib'; ri u b'i ri jun are Ada, ri jun chik are Zila. (Gen. 4:19)

Chi kaqil wi chi kachaptaj b'i ri jun naq'atajisib'al rech ri achi ri e k'ya rixoqil. Wa' we achi ri' are kub'ano ri man kaqaj tä cho ri Dios. Man k'o tä jun k'olib'al chupam ri Biblia kaqariq wi chi kub'ij tä ne' chi ri Dios utz

karil wa' we ri'. We tä kasak'ij la nojimal ronojel taq ri tz'ib', kariq la ri' chi ri Dios kuq'at tzij puwi' ri e k'ya rixoqil jun. Kaqariq wa' chupam ri Biblia rumal chi ri Dios uyo'm kan wa' we tzijob'ilil ri' chupam. Rumal wa' k'o we tzijob'elil ri' chi'. Qila' k'ampe ri b'i'aj Ada ke'l kub'ij "Yow kikitomal", o "wiqb'al", qab'ij ampe che chi are nab'e ixoq wa' ri xok pa ri k'olib'al, jawije' chi kab'an utz che ri kiwi' taq ri ixoqib' achijab'. Are k'u ri b'i'aj Zila, ri ub'i ri jun ixoq chik, ke'l kub'ij "K'uyik"; xuch'ak ri achi ruk' ri uno'jb'al/coqueta. ¡Chila' k'ampela ri kib'anik ri ixoqib' ri ek'o ruk' ri Lamec! Man kajamb'al tä rilik wa', chi ri rumal wa' we ri' k'o uk'axk'ol. Kaqil k'ampena jas rixk'ulmatajik. Kaqariq k'u waral xuquje' ri uchapletajik uloq ri ronojel uwach taq ri tijonik, chomanik, naq'tajisib'al, ronojel uwach jastaq ri káb'anik/civilización. Ri ronojel uwach ri unaq'tajisab'al ri Caín. Qila'ampe ri kub'ij ri 4:20 rech ri wuj Genesis.

20 Ri Ada xralaj jun ral xub'inaj Jabal, ri ki tat ri xaq xek'uji' pataq mo', ri e are xeb'ux e tikol taq re wakax. (Gen. 4:20)

Chi' kaqariq wi ri nab'e ajtikol wakax. Xuquje' are kub'an taq mo' kaqachomaj xuquje' chi are nab'e ajtzukul taq ajchakib'. Te k'u ri' ri ver. 21 kub'ij chqe:

21 Ri Jabal xk'uji' jun rachalal ri xub'inan Jubal, ri xux kitat taq ri xekiq'ojomaj ri arp xuquje' ri su'. (Gen. 4:21)

Kaqariq waral xuquje', ri uchapletajik uloq ri uq'ojmaxik ronojel uwach taq q'ojom. Aretaq kaqata' ronojel uwach q'ojmanik kamik ri te' xel uloq, man kub'an ta keb' qak'ux chirij chi xuchib' uloq wa' pa ri' unaq'tajisib'al ri Caín. Ri vr. 22, je' wa' kub'ij:

22 Xuquje' ri Zila xralaj jun ral ri xub'inaj Tubal Cain, ri are' xchakun chirij taq ri ch'ich' jas ta ne' ri brons xuquje' ri rax ch'ich'. Are k'u ri Tubal Cain xk'uji' jun ranab' ri xub'inaj Naamá. (Gen. 4:22)

Kaqil chi waral ri kachun chirij ri ch'ich', kaqak'is k'u na usik'ixik ri vrs. 23-24 rech ri Genesis cap. 4

23 Ri Lamec xub'ij chke ri e keb' rixoqil: "Ada xuquje' ri awe at Zila; chita'ampe ri kinb'ij; rixoqil taq ri Lamec; xinkamisaj jun achi rumal chi xinusako, xuquje' xinkamisaj jun ala rumal chi xinuch'ayo. 24 We wuqub' mul kach'ay ri kkamisan ri Cain, oxk'al wuqlajuj mul kach'ay ri kkamisan ri Lamec (Gen. 4:23-24)

Ri tajin kub'ij ri Lamec, we man xk'ajisax uwach ri Caín, xuquje' ri are' man kak'ajisax tä uwach ri'. We xkamisa'n ri Caín man rumal tä uto'ik rib'; pune' je' ri' ri Lamec kub'ij are' chi xa rumal xuto' rib'. Man qeta'm taj we gas je' wa' xub'an che o man je' taj. Le are' xub'ij chi je' wa' xk'ulmatajik. We ne' ri e keb' rixoqil ek'o e are' wa' chupam we ri', we ne' rumal kito'ik jun chike; man kub'ij tä chage jas rixk'ulmataj waral; xu kub'ij waral chi ri are' kato'y na 70 mul 7. Kanataj che la ajil tz'aqat, ri Qajawal Jesucristo xub'ij che ri Simon Pedro chi rajawaxik kaqasach umak ri qak'ulel. Wa' we jun sachow mak ri' ri man k'o tä uk'isik ri rajawaxik kujak'ow chupam, kaqarik wa' chupam ri Evangelio rech ri Mateo cap. 18:21y22, aretaq ri Pedro kuta' jun k'otow chi'aj: Wajaw, ¿Jumpa' mul rajawaxik kinsach na umak ri wachalal aretaq kamakun chunuwach? ¿Wuqub' mul? Ri Qajawal Jesucristo xutzalij uwach ri utzij: Man kinb'ij tä chawe chi 7 xane 70 mul 7. Qila' k'ampe chik kamik, chi ri Adan xuquje' ri Eva xk'uji' chi k'ut jun kalk'waj ri xub'inaj Set. Ri k'isb'al taq vrs. 25-26 rech ri Genesis 4 je' wa' kub'ij:

25 Ri Adán xok chi k'u jun mul ruk' ri Eva ri xroqil, ri are k'ut xralaj chi jun ral ri xub'inaj Set, rumal chi ri Ajawaxel: xuya' chi na jun wal chu k'axwach ri Abel, rix kamisax rumal ri Cain. 26 Xuquje' ri Set xuk'uji' jun uk'ajol, xub'inaj Enós. Chi' k'u wa' aretaq ronojel ri winaq xkichip ri uq'ijilaxik ri Ajawaxel. (Gen. 4:25-26)

Yo'm uloq chqe ri ucholaj ri Caín, kamik k'ut kaya' apam pa jun k'olib'al chik. Man kanatax tä chik jun mul k'a aretaq kanatax na ri utz, te k'u ri' kab'ix ri ub'i. Are wa' ri uxe'l ri kaqakoj uloq chi' chupam ri wuj Genesis: Nab'e kab'ix ri itzel b'e te k'u ri' kapaqchix apanoq; kuk'is k'u utzam ri wuj ruk' ri ub'ixik ri utz b'e. Qila'k'ampe waral xuquje' chi chupam wa' we joq'otaj ri' aretaq ri achijab' xkichip uq'ijlaxik ri Jehova. Are je' k'u wa' kuk'is utzam ri cap. 4 rech ri wuj Genesis, kujoj k'u na chupam ri cap. 5.

\h

\h Ri nab'e utas ri Genesis are ri cap. 1 k'a chupam ri cap 11, We utas ri' are wa' ri xutzijoj ri nimaq taq k'ulmatajik rixk'ulmataj cho ronojel ri uwachulew. Ri nab'e are ri ub'anik ronojel ri uwachulew, te k'u ri' ri utzaqik ri achi pa mak. Kämik k'ut kujopan chupam ri tas ri katzijon chirij ri q'eqal jab', ri caps. ri katzijon wa' chirij, aretaq ri caps cinco k'a chupam ri cap. nueve. Ri cap. cinco are kutzijoj chqe jastaq ri tajin kasutin rij ri diluvio. Wa' we cap. ri' kuya' ri wuj chqe kech taq ri qanan qatat ri kachapletaj uloq ruk' ri Adán k'a ruk' ri Set.

Are jujun wa' chke ri caps. ri k'o na nim b'is chupam rech ri Biblia. Are jun jasech ri kuqasaj jun cho ulew xuquje' ri karesaj ri kub'sab'al k'ux. ¿Ri jasche je' wa'? Je' wa' rumal chi je' tä ne' jas k'o kawakat jun chupam ri

muqb'al, jas k'o aretaq kusik'ij jun ri kib'i taq ri kaminaqib' cho taq ri muqb'al; ri e are' xil kiwach, xek'asik, te k'u ri' xekamik. Xuquje' kaqariq waral chi ronojel ri e ralk'wal taq ri Adán xekamik. Chupam ri nab'e wuj rech ri nab'e Cor. 15:22 ri apostol Pablo je' wa' kub'ij: Ri eb'elnoq uloq che ri Adán ronojel kekamik. Are k'u ri vers. 1-2 rech ri Genesis cap. 5 je' wa' kub'ij:

1 Are' k'u wa' ri wuj ri' ri k'o wi ri kib'i taq ri rija'l ri Adan. Aretaq ri Ajawaxel xub'an ri achi, ri uwachb'al ri Ajawaxel xub'an chike. 2 Chi achi chi ixoq xub'an chike; xeb'utewchij k'ut. Ri q'ij aretaq xeb'ub'ano' xeub'inaj winaq. (Gen. 5:1-2)

Xkoj k'u ri kib'i' rumal ri Dios Adán xukoj chikij. Ri uch'aqapil ri Adán are ri Eva. Te k'u ri' k'o chik ri jun qatzij kajamb'al, ri wuj rech ri rijalil ri Adán. Kaqil na chi ri K'ak' Testamento kuchip b'i ruk' ri nan tat ri petinoq wi ri Jesucristo. K'o wa' we keb' wuj ri'. Wa' we ri' kunataj chqe chi qilom chik keb' juch', keb' ija'lil, ri kuk'ulelaj rib' wa' we keb' ija' ri'. Käk'uji' k'u jun nimalaj tijow chuq'ab' wa' chikixol. K'o k'u ri uxe'l ri Satanás xuquje' k'o k'u ri uxe'l ri Jesucristo ri kak'amwaxik. Ri kub'ij taq we vers. ri' chqe chi are' kaqaternej ri ujuch' ri Adán ri kutij anim k'a chupam ri wuj rech ri ukab' Timoteo. Ri ver. 3 rech ri Genesis cap. 5, je' wa' kub'ij:

3 Ri ujunab' ri Adan aretaq xralaj ri uk'ajol ri qas junam kakay ruk' xuquje' qas jas ri ke'l ri are' 130 junab', xub'inaj k'u Set. (Gen. 5:3)

Aretaq ri Adán k'o chik 130 ujunab', ¿Junpa' k'u ri' ri qas ujunam ri Adán? Aretaq xb'an rumal ri Dios, ¿Xub'an che chi 30 tä chik ri ujunam? ¿Wene' 15 ujunab'? ¿Kraj ne' 45 ujunab'? Xane' man qeta'm taj wachalal, we ne' k'o ne' jun jasech ri kaqab'ij wa' chirij we ri' man tzij tä ri'. Ri qastzij qeta'm chi aretaq xb'anik nim achi chik. Qila'k'ampe, ¿Jampa k'a ri' ri qas ujunab'? Je' ri' chi kuya' k'ya tzilib'al re taq wa' ri k'ya k'otow taq chi'aj chirij ri junpa ri ujunab' ri uwachulew. K'o jun xub'ij chi jun chke ri ab'aj k'o chik k'ya billon junab'. Kraj ne' man kaqach'ob' taj. Krajne' aretaq ri Dios xub'ano, ub'anom chi uloq k'ya billones junab'. ¿Tzij chi kakowin ri' che ub'anik we tä je' xub'an che!

Xane', ri kub'ij waral chi aretaq ri Adán k'o chik cho ri uwachulew 130 junab', xril uwach jun ralk'wal. Qila'k'ampe chi je' jas ri are', jas ri kkayik. Ri Adán b'anom jas ri uwachb'al ri Dios, are k'u ri ralk'wal ri Adán je' jas ri uwachb'al ri Adán, xub'inaj Set.

Qachip k'u kämik ri qawak'tem chupama ri muqb'al. Xek'uji' umyal xuquje' uk'ajol ri Adán. ¿Jas ri xuk'ulmaj ri Adán? Qasak'ij ampe ri Gen. 5:5.

5 Je' k'u ri' chi ri Adan xk'asi' 930 junab' te k'u ri' xkamik. (Gen. 5:5)

Je' ri' wachalal, are wa' ri xuk'ulmaj: Xkamik. Chujchoman ampe puwi' ri nan tat kech ri Set k'a ruk' ri Enoc. ¿Jas ri xuk'ulmaj ri Set chupam ri ver. 8 Qasak'ij ampe:

8 Xk'asi' k'u 912 junab' ri Set tek'u ri' xkamik. (Gen. 5:8)

Xkam k'u ri Set. Xk'uji' k'u jun ralk'wal ri xub'inaj Enós. Qila'kampe ¿Jas ri xuk'ulmaj ri Enós chupam ri ver. 11) Xkamik. Xuquje' ri are' xk'uji' uk'ajol ri xub'inaj Cainán. Chupam ri ver. 14, kaqariqo chi ri Cainán xuquje' xkamik; xuquje' ri are' xk'uji' jun rak'wal ri ub'inam Mahalaleel, xuquje' chupam ri ver. 17 kaqask'iy xuquje' chi ri are' xkamik. Ri uk'ajol ri Mahalaleel rixk'uji' are' ri Jared; xuquje' chupam ri ver. 20 kaqariqo xuquje' chi ri are' xkamik.

Qila'kampe ri tzijob'elil chirij ri Enoc ri kutulkupij ri qak'ux. Ri Jared xk'uji' jun uk'ajol ri xub'inaj Enoc. Qasak'ij ampe ri ver. 21 rech ri cap. 5 je' wa' kub'ij:

21 Xk'asi' chi k'u ri Enoc 65 junab', te ri' xralk'walaj ri Matusalem. (Gen. 5:21)

Qila'kampe ¿Axka'm ri are'? No, ri are' man xkamtaj. Chi kaqariq jun jasech ri kukub'isaj qak'ux, chupam we cap. ri' ri sib'alaj kuya' k'ax anima'. Ri vrs, 22 k'a pa ri 24 Je' wa' kub'ij:

22 Aretaq ralk'walan chik ri Matusalem, ri Enoc qas xb'in ruk' ri Ajawaxel 300 junab', xralk'walaj k'ut alab'on xuquje' alitomab'. 23 Ronojel ri junab' ri xk'asi' ri Enoc are 365 junab'. 24 Xb'in k'u ri Enoc ruk' ri Ajawaxel, te k'u ri' xsachik, rumal chi ri Ajawaxel xuk'amb'ik. (Gen. 5:22-24)

Ajil tz'aqat, tatb'anel, are jun jasech wa' ri sib'alaj q'alaj, chi chupam ri k'ya kamikal, rech ri k'ya kannaqib', kuk'am jun achi ri Dios cho ri uwachulew. Kub'ij chila': Xb'in ruk' ri Dios. Wa' we ri' sib'alaj utz rilik/kajamb'al rilik. Kaqil ampena chupam ri cap. ri kápe na chi ri tioxlaj tz'ib' je' kub'ij chirij ri Noé. Chi' e k'o wi ri e keb' achijab' ri xeb'in ruk' ri Dios: Enoc xuquje' ri Noé. Aretaq wa' ri achijab' ri xek'uji'k aretaq maja' ri q'eq'aljab'; ri qab'inam k'ochoch ri q'eqaljab'. Sib'alaj nim rilik chi chupam ri Ojer K'ulwachinik xa e keb' achijab' ri man xeka'm taj. Ri jun are ri Enoc, ri jun chik are ri Elías.

Man sachb'al taj chi ri Enoc jun chuke ri jub'iq' achijab' ri xek'uji'k k'a maja' ri q'eqaljab', ri qeta'm jub'ij jastaq chikij. Man nim tä k'u ri qeta'm

chikij wa' we achijab' ri'. Xane' kub'ij chiqe chi ri Enoc man xka'mtaj, xane' ri Dios xuk'amb'ik, kaqab'ij che chi, xesaj waral xya' pa jun k'olib'al chik.

Qila'k'ampe, ¿Jas ke'l kub'ij wa'? Chupam jun chak ri kaq'axax jun ch'ab'al pa jun ch'ab'al chik, xuquje' ri kub'ij ri Dicionario, jun tzij ri kak'amb'i pa jun ch'ab'al te k'u ri' kaya' chi chupam jun ch'ab'al chik ri qas je' jas ri kub'ij. Are je' ri', rixb'an che ri Enoc aretaq xelesax b'i cho ri uwachulew. Xq'axax pa jun k'olib'al chik. Xutukij na ri ukuerpil. Xnaj kan ri are' jastäne' ri kab'an che ri tzij, rajawaxik kkanaj ruk' qas jas ri kub'ij. Xane', xux na jun achi ri man junam tä chik rumal chi xk'am b'i pa ri kaj; xq'axax chi pa jun k'olib'al chik.

Wa' we achi ri', ri Enoc, xk'asi' sesenta y cinco junab k'a aretaq maja' kil uwach ri Matusalen. Man kub'ij tä k'ut ri pajtzij chiqe jas ri uk'aslemal chupam taq we junab' ri'. Xane' qeta'm chi aretaq k'olnaq chik ri Matusalém ri uk'ajol, ri are' xb'in ruk' ri Dios. Man qeta'm taj jas xub'an ri Enoc chupam taq we junab' ri', kaqachomaj uj wene' ri are' man kuch'ob' taj xuquje'. Xane' qeta'm chi we jun alaj ak'al man kakowintaj kujuk'am b'i chunaqaj ri Dios, Je' ri', uj nimaq taq kotaq chik, te k'u ri' ri Dios kakowinik kujusäk'ij.

Chirij k'u wa' we ri'. chupam oxib' cient junab', xb'in ri Enoc ruk' ri Dios xuquje' xek'ujij' taq e uk'ajol xuquje' taq e umyal. Aretaq ri Enoc k'o chik 365 ujunab', xk'am k'u b'i rumal ri Dios. Ri jun jasech ri kujkowin che uya'ik chwach ala, are' je' jas ri xub'an ri junlaj ali aretaq xopan choja, aretaq to'tajnoq b'i chupam ri tijob'al rech ri domingo chupam ri komontiox. Aretaq xopan choja, ri unan xuta' che: ¿Jas xtzijox kamik? ¿Jas ri xub'ij ri awajtij chawe? Ri ala'j ali xub'ij che chi uto'm ri tzijob'elil chirij ri Enoc, xuquje' jas ri ub'inik ruk' ri Dios. Ri are' xuk'is ub'ixik: Ronojel q'ij ne lo ri Dios ke' che utzukuxik ri Enoc, kub'ij k'u che: Enoc, ¿A utz kawilo chi katb'in wuk' kämik? Ke'l k'u b'i ri Enoc cho rachoch, kab'in k'u ruk' ri Dios. Ri are' sib'alaj xkikotik chi käb'in ruk' ri Dios, kareyej k'u ri Dios chuchi' ri uporta ronojel q'ij. Ronojel q'ij ri Dios kopan che ub'ixik che: Enoc jujewakat ampe nim jub'iq chik. K'ya ri kawaj kinb'ij chawe, Rumal wa' keb'inik, keb'inik, jun q'ij ri' ri Enoc xub'ij: Sib'alaj na'tam chik, xe' ri q'ij. Rajawaxik kintzali choja. Xub'ij k'u ri Dios che: Enoc, sib'alaj naqaj at k'o wi che ri wachoch In choch ri awech at. Xa je' ri' chi ri Enoc xe' ruk' choja. Je' wa' xub'an ri inla'j ali che ub'ixik. Kaqakoj uj chi man kujkowin tä uj che utzijoxik je'l na chuch wa' we ri', ajil tz'aqat tatb'anel. Are wa' ri qas tzijob'elil ri k'o quk' waral.

Ri kaqil uj, wa' we ri' jun k'utunik che ri käpe na. K'o nimaq taq qastzij chupam ri wuj rech ri Genesis ri je' tä ne' ija' rech ri nimaq taq qastzij ri

maja' kak'ulmatajik. Kaqakoj uj chi are wa' ri kuya' uloq ub'ixik chrij ri Rpto rech ri komon Tiox/ Ri uk'amik b'i ri komon Tiox. Chi' kaqilo chi aretaq maja' kopan ri q'atow tzij chirij ri Diluvio, ri Dios karesaj b'i ri Enoc cho ri uwachulew.

Qila' k'ampe ri unan taq utat ri Enoc k'a ruk' Noé. Qak'isa'ampe ri ver. 27 kaqilo chi ri Matusalén xk'asi' 969 junab'. Xk'asi' jub'iq chik cho ri Adán. Qas qastzij wa' we keb' achijab' ri' Adán xuquje' ri Enoc, xkinojisaj ri jun tolonik chuxo'l ri ub'anik ri kaj ulew xuquje' ri q'eqaljab'. Ri kaqilo chi wa' we achi ri' ri Matusalén, xkowin wa' xutzijoj che ri Noé ronojel ri tzijob'elil k'a aretaq xb'an uloq ri kaj ulew, jastane' kaqab'ij che kumal ri nan taq tat ri'.

Kaqab'ij uj chi k'o jun tolonik wa' chikixo'l ri nan taq tat ri káb'ix chqe waral. Qeta'm chi pri nab'e utas ri K'ak' K'ulwachinik kaqariqo ri unan utat uloq ri Qajaw Jesucristo chi k'o taq tolonik wa' chikix'ol ri nan taq tat ri' xuquje'. Qas q'alaj chi karesaj jub'iq' taq b'i'aj che rumal chi karaj kuya' chaqawach pa oxib' tas ri xaq junam. Karesaj jujun che, pune' je' ri' kujuterne'j k'u ruk' tz'aqatil xuquje' man k'o tä káraj che. Rumal k'u wa', qas man kub'an tä keb' qak'ux chrij, chiwa' we nan taq tat ri' qas tz'aqat, pune' je' ri' k'o jujun taq b'i'aj kech achijab' ri esam kanoq. We are je' ri', wa' we ri' kuq'alajisaj wa' chaqawach jasche chi ri achi' k'o cho ri uwachulew jun joq'otaj ri nim jub'iq' cho ri qachomaj uj pakiwi' ri nan taq tat.

Rajawaxik kaqaya' ruk' waral jun jasech ri nim ub'anik. K'o jujun taq mul ri kopan wa' pa ch'oj jas wa' we ri', man kariqtaj tä k'ut jun tzilib'al re ritzqastzij ri katzakux chupam ri Tz'ib'. Jun ajtij rech Biblia ri tajin kuk'ut ri wuj rech ri Apocalipsis chupam ri uchak pri radio, chi man reta'm taj e jachin taq ri' ri e keb' testig. Sib'alaj xukajmaj aretaq xeopan k'ya wuj ruk' ri xetaq kumal ri winaq rixkitz'ib'aj b'ik rix kib'ij b'i che chi jachin taq wa' we keb' testig ri' ri kab'ix chupam ri wuj Apocalipsis. Kub'ij k'u wa' we tata' ri' aretaq usik'im wa' taq we wuj ri', xkanaj k'u na kanoqchi man kuch'op tä wi' jachin taq wa' we keb' testig ri'. Pune' qastzij chi ri are' utijom rib' chirij k'ya jastaq ri man qas qastzij taj chirij wa' we jastaq ri'. Qastzij ne' chi kutur uchomanik jun rumal chi jujun taq winaq kakichomaj chi qas e ko che ub'ixik chi k'o jub'iq keta'm, chi qastzij k'u chi man k'o tä keta'm.

Ajil tz'at tatb'anel, ri Tz'ib', man pa ronojel taj qas kuya' jun pasaq o qas pa saqil chupam, jujun taq jastaq. ¿Jas k'u che je' wa' kub'äno? Rumal chi ri Dios man kuq'alajisaj tä ronojel chaqawach. Uyo'm ri Tz'ib' chaqaw rech kuq'alajisaj chaqawach ri tzijob'elil rech ri resaxik ri winaq pa mak.

\h

Ri b'i'aj Matusalem ke'l kub'ij "Toqom uloq". Sib'alaj nim rilik chi kojom wa' we jun b'i'aj ri' chirij ri ke'l kub'ij wa' we ri'. Ri Dr. Newberry chupam ri uwuj ri ub'inam "Diluvio", kuya' ri ke'l kub'ij ri b'i'aj Matusalén: "Aretaq ri are' kaminaq chik, kutaq na b'ik" ¿Jas ri kutaq na b'ik? Ri diluvio. Aretaq k'u k'asal na ri Matusalén, man xopan tä na ri diluvio.

Jun jasech wa' ri sib'alaj nim rilik, we ta kaqesaj jun qäkwenta chirij ri nan taq tat jas ri q'alajin waral, ri junab' aretaq xkam ri Matusalém are junab' xuquje' artaq xopan ri q'eqal jab'. "Aretaq ri are' kaminaq chik, kutaq k'u uloq". ¿Jas k'u che ri are' k'ya junab' xk'asi' na chikiwach nik'yaj achijab' chik? Rimal chi ri Dios tajil kukol uwi', kaqab'ij che kaqayej waral rech kaqab'ano chi karetamaj ronojel winaq chi ri Dios sib'alaj nim ranima' xuquje' sib'alaj k'o ukoch'onik. Ri Ajawaxel sib'alaj nim ri ranima' xuquje' sib'alaj k'o ukoch'onik, wuk' la, ajil tz'aqat. Eye'nnoq che la. Ri apostol Pedro kub'ij chupam ri ukab' uwuj, ri cap. 3 ver. 9, je' wa' kub'an che ub'ixik: *Ri Ajawaxel man kab'iytaj man xa' tä b'iytajinoq che ri uchi'm uloq, jas ri kakib'ij nik'yaj chi xa' b'iytajinoq, xane' man je' tä ri', xa si'b'alaj nim ri ranima' quk', man karaj taj chi k'o jun ma sach uwach, xane' konojel tä k'ut keb'ok che uk'exik kik'ux.* Xuquje' ri Pedro kub'ij chi ri Dios sib'alaj eyennoq chke ri winaq aretaq maja kopan ri q'eqe'l jab', Ri apostol Pedro kub'ij chupam xuquje' ri nab'e uwuj rech ri cap. 3 ver. 20: *Ri man xeniman taj pa ri junatir kanoq, aretaq pa jun mul ri' keyem ri upacencil ri Dios chupam ri uq'ijol taq ri Noé, aretaq ri are' tajin kub'an ri Jukub', aretaq xaq keb' oxib' winaq, kaqab'ij che chi xa' e wajxaqib' winaq, ri xe koltaj cho ri joron.* Aretaq kaqachomaj kij wa' we nan taq tat ri' ri kachapataj b'i ruk' ri Enoc k'a kopan ruk' Noé, kanatax ri ub'i ri Lamec. Tek'u ri' xkamik. Xuquje' xk'uji' k'u jun uk'ajol ri xib'inaj Noé. qila' k'ampe ri k'isb'al ver. rech cap. 5 are ri ver. 32 je' wa' kub'ij:

32 Aretaq ri Noe k'o chik 500 ujunab' xeralk'walaj e oxib' uk'ajol, ri Sem, ri Cam, xuque ri Jafet. (Gen. 5:32)

Sib'alaj kajamb'al rilik chi ri achijab' tajin wi man kakil taj chi tajin wi kakoj ri jasech ri man q'alajtaj chi we qatzij/teoria. K'o jun jasech ri man q'alajtaq we qastzij/teoria ri si'b'alaj kab'ixik ri k'o cho ri uwachulew che taq we q'ij kamik, chi ronojel winaq kuya' kach'ajik, sib'alaj utz, ri kuya' kajikomxik, kab'an jikom che. Are wa' ri uxe'l ri kichak ri sib'alaj katzijox chetaq we q'ij kamik. We tä qastzij chi kojkowin che ub'anik utz che ri uchomani ri achi xuquje' ri echb'al re etzelal ri uk'amom uloq, man kaqariq tä k'ax ri' che utziraxik ri achi. E k'o taq achijab' ri nim kichomanik ri Filosofos ri man kakikoj tä Dios ri taqin kakitzukun ub'anik utz che ri achi. E k'o jujun kakik'utu chi ri achi kakowin ri are' katob' che utzukuxik ri ukolonik. Ri k'ak' taq jastaq, ri k'ak' taq tijob'al kub'ij chi ri achi kakowin ri

are' kukol rib'. Pa jun tzij chik, chi ri kolonik kopanik je' jas tä ne' ekeb' oxib' winaq chirij, rech ri lal kakowin la che ub'anik. Te k'u ri' jun chke taq ri winaq ri kakib'ij chi tajin kakitzukuj Dios pune' man e k'o pa ri ub'e ri Dios/secta, kakib'ij chqe chi konojel ri winaq qas utz e konojel xuquje man k'o tä jun jasech ri kaqilo chi mak. Kamik k'ut qila'mpe, ¿Jas k'u lo kub'ij ri Dios chrij ri achi? Kub'ij ri Dios chi ri achi qas pa ronojel itzel wi, qas pa ronojel man k'o tä utzil che. Are k'u wa' ri qab'anik uj, ujnojel. Ri apostol Pablo chupam ri uwuj chke ri ajRomanos cap. 3 ver. 10, je' wa' kub'an che uq'alajisaxik: *Jas ri tz'ib'talik: Man k'o tä jun ri jikom, xa' tane' jun.* Are je' wa' kub'an ri Utzij ri Dios che rilik, qas kaq'alajin na wa' chupam ri k'aslemal che taq we q'ij kämik, ri man kakowin taj che uriqik ruk' ri jasech ri man q'alaj taq we qastzij/teoria.

Kaqil chi' ri uxe'l ri winaq, xuquje' qaternem k'ut ri juch' rech ri nan taq tat ri ajchikaj. ¿Jawije' k'u lo kujuk'am wi b'ik? ¿A kujuk'am b'i chupam ri jun mil junab chi' cho ri uwaculew? ¿A kopan k'u chupam taq ri ulew ri eje'lik tek'u ri' kub'an jun k'olib'al ri man k'o tä wi? ;Man je' tä k'u ri'! Chupam ri jun cap. chik kub'ij chi xpe ri diluvio puwi' ri uwachulew. Are k'u ri diluvio are wa' jun uq'atow tzij ri Dios. Chupam ri jun qachak kaqil ampe na chi k'o jun jasche xtaq uloq ri diluvio. Te b'a chupam k'u na ri jun qachak chik, are wa' ri qach'awem ;Are b'a ri Dios katewchu'n la ruk' jun nimalaj tewchib'al!